

НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ: СОЦИЈАЛНА ЕКОЛОГИЈА
СТУДИЈСКИ ПРОГРАМ: РАЗРЕДНА НАСТАВА – ДРУГА ГОДИНА
ПРЕДАВАЊЕ ПО РАСПОРЕДУ: УТОРАК, 14.04.2020.
НАСТАВНИК: Проф. др Јован Базић

18. Појмовно одређење еколошке политике

Еколошка политика је нова и млада специјализована политика у оквиру политике схваћене као усмеравајуће друштвене делатности којом се жели постизање одређених циљева, и зато не постоји једна општеприхваћена њена дефиниција. Па ипак, полазећи од дефиниције политике уопште и постојања сагласности даје циљ еколошке политике усмеравање у друштвено пожељном правцу човековог односа према природи, може се приступити њеном дефинисању, на начин који ће бити прихватљив. *Еколошка политика представља свесну и организовану друштвену усмеравајућу делатност којом се посредством државе и друштвених, посебно политичких организација, усмерава однос друштва према природи ради заштите и унапређивања животне средине.* У пракси еколошка политика је политика безбедности, умањења еколошког ризика. Овако дефинисану еколошку политику не треба схватити као државну политику, као вршење државне власти, иако је држава значајан фактор њеног остваривања, јер се еколошки проблеми не могу решавати само класичним мерама државне политике.

Еколошка политика, као и политика, има пет основних елемената: усмеравање, циљ субјекта, делатност и средства. Еколошка политика је *усмеравајућа делатност* коју врше држава и друге друштвене, пре свега политичке организације (посебно странке). Овом политиком врши се усмеравање понашања свих друштвених чинилаца који имају одређене односе према природи у процесу производње, у смислу да то њихово одношење може утицати (и утиче) на односе у природи (у екосистемима и њиховом међусобном односу). *Циљ усмеравања* је очување еколошког поретка у животној средини тако да она може бити оквир живота, посебно оквир човековог живота. *Средства* која се примењују у остваривању усмеравања у односу на природу су различита у зависности од тога да ли је субјект еколошке политике држава или нека друга друштвена или политичка организација. *Држава* као субјект еколошке политике врши усмеравање односа према природи правним прописима, од планирања и законског регулисања коришћења природних ресурса, до примене санкције (често и врло строгих) за непоштовање законских прописа. Ако се као субјект еколошке политике јављају *друштвене организације*, а пре свега *политичке странке* оне могу утицати на усмеравање односа према природи, ради њеног очувања, снагом политичког притиска на органе државне власти да остварују одређену еколошку политику.

Ако се пође од схватања еколошке политике као свесне и организоване друштвене делатности које има за циљ заштиту од деградације и унапређивање човекове животне средине и карактера еколошких проблема, као глобалних проблема који се исказују на локалном, националном, регионалном и међународном плану, *еколошка политика по*

„обиму“ може бити различита. Она може бити национална (државна у границама једне државе), регионална (односити се и остваривати у појединим регионима), или међународна. Али, исто тако све ове политике се могу и „прожимати“, тј. могу бити повезане у мери у којој су повезани и еколошки проблеми чијем решавању теже. Ове политике, а посебно националне, коју воде поједине државе и међународне организације усклађују се преко међународних аката, тј. докумената који се усвајају од међународних организација и форума. Тако се, нпр. у *РИО декларацији о животној средини и развоју* каже да „државе треба да сарађују експедитивно и одлучно у даљем развоју међународног права и одговорности и одштети за негативне последице проузроковане активностима у оквиру њихове јурисдикције или контроле у подручјима изнад њихове јурисдикције.“

2. Еколошка политика као организована (свесна и усмеравајућа) делатност заснива се на одређеним принципима. Принципе на којима се она заснива (или треба да заснива) и од којих полази у решавању еколошких проблема могу се поделити у две основне групе: *политичке и социјално-еколошке*. Као најзначајнији *политички принципи* наводе се: принцип демократичности, принцип јавности, принцип добровољности, принцип активности и принцип преговарања. *Еколошко социјални* принципи су: усаглашавање привредног развоја са еколошким могућностима; коришћење тековина научно техничког прогреса у складу са захтевима за очување потребне еколошке равнотеже; стварање система потреба чије задовољење неће доводити до деградације човекове животне средине и планирање природног прираштаја становништва у мери у којој природни ресурси и развој технологије то могу одржати, уз изостајање негативних последица за привредни развој и животну средину. Садржај и остваривање како политичких тако и еколошко-социјалних принципа у појединим фазама њиховог развоја зависило је, и зависи, и од њиховог друштвено-политичког система и промена у том систему.

Као организована делатност, полазећи од принципа чији су садржај и прихватање (неприхватање) условљени бројним факторима, у остваривању својих циљева, еколошка политика има и користи и *одређене методе*. Као методе еколошке политике најчешће се наводе: техничко-технолошке, економске, законодавно – правне, политичке и васпитно-образовне. *Техничко-технолошке* методе укључују примену техничко-технолошких решења и средстава у заштити и унапређивању животне средине. *Економске методе* се исказују у коришћењу економских инструмената у решавању еколошких проблема. *Законодавно-правне* методе се исказују у правном регулисању односа друштва, тј. појединих друштвених субјеката према природној средини ради њене заштите од деградације или отклањања последица деградације. *Политичке* методе се испољавају у политичкој акцији свих субјеката заштите човекове животне средине, посебно политичких организација, ради заштите и унапређивања човекове средине. *Васпитно-образовним* методама се жели развијање еколошке свести и моралне одговорности као претпоставки остваривања еколошке политике.

Политика и свака специјализована (посебна) политика, па и еколошка политика, претпоставља, и има, и своје субјекте чијим ангажовањем, деловањем, на основу принципа

од којих се полази и уз коришћење одређених метода, се остварује. Број, обим и начин ангажовања субјеката еколошке политике у појединим земљама је различит, и зависи од више фактора. Међутим, најчешће се као субјекти еколошке политике јављају: *држава* (са различитим облицима своје организације), *политичке странке*, *привредни субјекти*, *научно истраживачке установе*, *разни облици организовања грађана и грађанки*. Активност појединих од ових субјеката је различита у појединим земљама, али се држава може се слободно рећи, увек јавља тамо где има еколошке политике као њен субјект.

3. Држава се јавља као званичан субјекат остваривања еколошке политике, у основи на два начина. *Прво*, пошто она уређује својим правним прописима не само своју организацију, већ и оквире за организовање и делатност и друге облике организовања (и окупљања) у њеним границама, она може утицати и утиче и на могућност јављања и делатност других субјеката еколошке политике. *Друго*, она доноси правне прописе о односу друштвених субјеката према природној средини и обезбеђује санкције за поштовање тих прописа. *У одређеном смислу државна сувереност се испољава и у праву државе да уређује свој однос и својих институција и грађана према природној околини*. Међутим, државе постају све значајнији субјекти еколошке политике и на основу међународних уговора и докумената. Тако се нпр. у *Европској повељи о животној средини и здрављу* (усвојеној 1989) земље потписнице обавезују да ће настојати да предузму активности о ургентним питањима животне средине. Као ургентна питања наведена су: глобални поремећаји животне средине (као што су оштећење озонског омотача и промене климе) безбедно и одговарајуће снабдевање водом за пиће у складу са смерницама светске здравствене организације, квалитет воде, микробиолошка и хемијска исправност хране, еколошке и здравствене последице утицаја различитих извора енергије саобраћаја, последице хемизације пољопривредне производње, квалитет ваздуха опасни отпади, биотехнологија (посебно генетски модификовани организми) и чисте технологије као превентивне мере. *И у РИО декларацији (1992)* је доста простора дато улози државе у заштити животне средине, а сви ти ставови, произлазе из принципа осим те декларације који гласи: „ради остваривања одрживог развоја и вишег квалитета живота за све људе, државе треба да ублаже и укину неодрживе начине производње и потрошње и да подстичу одговарајућу демографску политику“.

Поред указивања на потребу да државе предузимају мере у вези са „ургентним питањима животне средине“ не само са становишта заштите здравља већ и са становишта развоја, *све чешће се и указује на потребу јачања државних функција са становишта усклађеног развоја односа животне средине, и света рада*. У овом смислу се указује да еколошка политика, политика заштите и унапређивања радне средине, има изузетно значајан утицај на свет рада. У контексту оваквог приступа посебно се анализирају следећи односи: животна средина и запошљавање, животна средина - сиромаштво – развој, образовање – животна околина, радна и животна средина, два аспекта истог проблема и сл. *Указивање на ове односе и њихово разматрање у оквиру еколошке политике указује и на повезаност политике заштите животне и политичке заштите радне средине, и са тог*

становишта промишљају и осмишљавају државе као субјекта еколошке политике. У ствари, повезаност политике заштите животне средине са политиком унапређивања услова рада треба да обезбеди да критеријум вредновања технолошког прогреса буде његов допринос благостању човека кроз унапређивање квалитета животне и радне средине и стварању могућности за нове облике стваралаштва и нове политичке програме који ће омогућити остваривање друштва са више социјалне правде и хуманост.

Држава је све присутнија (само) и признатија као субјекат еколошке политике, али не постоји сагласност о томе *како она ову своју делатност треба да остварује: централизовано или децентрализовано.* На ово питање тешко је једноставно одговорити будући да се еколошки проблеми јављају на разним нивоима, али су увек међусобно повезани и представљају глобалне проблеме, па и глобалне проблеме човечанства. Са овог становишта се поставља и питање како ће и поједине државе бити *субјекти* парцијалне еколошке политике без и једне глобалне, међународне политике. И како се указује, *као што се судбина земље не може препустити одлукама појединих држава, тако се оне не могу мимоићи у решавању глобалних еколошких проблема.* А што се тиче остваривања еколошке политике унутар појединих држава, како ће држава остваривати своју улогу као субјекат еколошке политике, зависи како од *њене унутрашње организације да ли је централизована или децентрализована и од карактера привреде да ли је привреда планска или тржишна.* Међутим, не може се унапред рећи да је централизована или децентрализована државна организација као ни планска или тржишна привреда примернија за успешно остваривање еколошке политике чији је циљ заштита човекове животне средине. Остваривање еколошке политике зависи од многих других фактора. *Уважавајући реалност друштвених односа у савременом свету, сматрамо да је могуће прихватити еколошко планирање и у условима тржишне привреде, као и у комбинацији активности централизованих и децентрализованих органа у државној власти у остваривању еколошке политике.* Међутим, у сваком случају за остваривање еколошке политике потребно је одредити основну јединицу животне средине. У овом настојању сва су опредељења да се за такву јединицу узме *предео* као основни скуп екосистема који су у интеракцији. Прихватање предела као основне јединице, собзиром на њихове различите еколошке ситуације, омогућује формулисање и примену еколошке политике примерне еколошким оптерећењима појединих од њих.

19. Принципи и циљеви еколошке политике

Еколошка политика, као посебна политика, као свесно и организовано усмеравање односа друштва према животној средини, чији је основни и најзначајнији субјект држава, и не може се разматрати и схватити у појединим земљама ако се разматра изван контекста политичког система земље и политике којом се он остварује. Наиме, као што је, „однос човека према природи посредован политичким системом“ тако је и *еколошка политика одређена политиком државе у којој се остварује*, јер „друштвена и политичка димензија,

пре свега продукционих односа, битно детерминише став и понашање друштвене заједнице према постојећим природним ресурсима“. Међутим, усаглашавање привредног развоја, посебно раста са еколошким могућностима (и законитостима) а што је, и треба да буде, циљ еколошке политике није једноставан и лак задатак, без обзира на карактер друштвено-економских односа и наглашену или мање наглашену улогу државе у друштвеном животу, па и у остваривању еколошке политике. *Ово усаглашавање не зависи само од друштвеног опредељења за заштиту природне средине и њене законске регулативе. Оно је одређено техничко-технолошким основом производних процеса.* Јер, техника није неутрална, „она одражава и одређује однос произвођача према групи, и према друштву, човека према средини (подвукао Д.Ж.М.), она је матрица односа власти, друштвених односа производње и хијерархијске поделе послова.“ Зато је потребно у истраживању и критичком процењивању еколошке политике појединих држава узети у обзир укупност фактора који одређују њихову еколошку политику и ефекте који се постижу када држава своју функцију остварује преко централних или (и) преко локалних органа власти.

Решавање сложених еколошких проблема треба да има за циљ заштиту и унапређивање човекове животне средине. Њихово решавање захтева јасну формулацију основних принципа еколошке политике. Формулисање основних принципа еколошке политике треба да пође не само од еколошких проблема и њиховог испољавања са негативним последицама које су наступиле, или је извесно да ће наступити, већ и од карактера друштвено-економских односа који одређујуће утичу како на политички систем тако и на организацију и принципе пословања привредних субјеката. Имајући овакав приступ формулисању основних *принципа еколошке политике, сматрамо да треба прихватити указивање на потребу да се оствари планирање у заштити и унапређивању животне средине.* То планирање треба „остварити у склопу целине друштвене репродукције и уз пуну интердисциплинарну сарадњу свих активности чинилаца друштва, испољавајући при том дугорочни поглед на читаву ову проблематику. Без таквог комплексног приступа заустављање процеса деградације животне средине није могуће ни претпоставити.“ Планирање заштите животне средине, овако одређено и са оваквим циљем, потребно је и у условима мешовите привреде која се развија на основу плурализма својинских односа и облика и врста привредних субјеката по тој основи. *Формулисање основних принципа политике заштите и унапређивања човекове средине мора полазити од резултата интердисциплинарног научног проучавања односа природе и друштва и могућности комплексних решења очувања и заштите човекове средине.* Али, исто тако, формулисање тих принципа треба да полази и од сазнања о повезаности природне и друштвене компоненте човекове средине и мноштва многозначних и сложених односа који постоје, и настају, из те повезаности. Јер, повезаност ових, основних компоненти човекове животне средине, на свој начин изражава и карактеристике човека као природно-друштвеног бића, који се развија и тежи сталном развоју.

У дефинисању основних принципа еколошке политике која у основи треба да значи политику заштите и унапређивања животне средине, полазимо како од основних

карактеристика друштвено-економског уређења, улоге и функција државе у привредном и друштвеном животу и њене организације, тако и од, *схватања да то заиста треба да буду основни принципи који ће моћи да се правно артикулишу и акционо операционализују у дужем периоду*. У контексту оваквог приступа дефинисању основних принципа еколошке политике, сматрамо да се као њених *пет основних принципа* могу навести: усаглашавање привредног развоја са еколошким могућностима, употреба достигнућа научнотехничког прогреса у складу са захтевима за очување еколошке равнотеже, стварање система друштвених потреба чије задовољење неће довести до деградације животне средине, друштвени развој који обезбеђујући задовољење потреба садашњих генерација не угрожава задовољавање потреба будућих генерација и интеграција секторских политика и политика заштите животне средине.

2. Усаглашавање привредног развоја са еколошким могућностима може се остварити, и остварују се, као принцип еколошке политике, *усаглашавањем циљева производње и привредног развоја са еколошким законитостима на начин да се минимизира негативно дејство економског развоја на човекову природну средину*. Економски критеријуми који подстичу економисање друштвеног рада и средстава не апсолутизују се већ повезују са еколошким, како производњом не би дошло до нарушавања еколошке равнотеже у човековој природној средини и угрожавања човековог „оквира живота“. *Зато је потребно успоставити друштвено ограничење максимизације дохотка као мотива привређивања, како не би висина дохотка водила нарушавању еколошке равнотеже*. Овим се економски критеријуми који се примењују за процену економског развоја допуњују еколошким, који омогућавају свестраније сагледавање друштвеног значаја промена и производа које ствара производња. Међутим, трошкови очувања животне средине, ако се посматрају на класичан начин, „не спадају у тзв. интерне (приватне) трошкове производње. Они припадају зони екстерналија и, као део укупних (социјалних) трошкова, падају на терет друштва у целини. *Ту супротност између принципа тзв. интерне и екстерне економије, односно мотивације предузетника и друштвеног интереса, морала је да преузме на себе и регулише држава, као једина легитимна сила*. Екологија је морала постати део политике и законодавства.“ Еколошки проблеми заузимају све више и имају све већи значај у економској политици, зато што су у савременим условима природни (еколошки) процеси и привредни системи прерасли у јединствен метасистем: производња-природна средина-биоекономски систем. *У таквим условима управљање друштвеном производњом, прерасло је у управљање биоекономским системом, на начин да развој привредног система не доведе до деградације природних (и еколошких) система, пошто би њихова деградација, пре или касније довела у питање опстанак и привредног, као друштвеног система*. У ствари, захтеви за управљање друштвеним развитком (који у себе укључују, пре свега, захтеве за управљање привредним развојем) са циљем да се заштити и животна средина, постављају се како на планетарном нивоу (што се остварује међународном сарадњом) тако на нивоу сваке земље (што треба да се остварује њеном еколошким политиком).

Усклађивање развоја производних снага и њиховог коришћења са еколошким захтевима, као принцип еколошке политике, остварује се *развојем и употребом производних снага чија употреба у процесу производње неће нерационално трошити природне ресурсе и ствари материје које се не би могле поново употребити у процесу производње*. Развој и употреба оваквих производних снага доводио би минимално (и контролисано) до нарушавања еколошке равнотеже, тј. деградације природне средине и њеног загађивања. Оваква употреба технике представља прилог хуманизацији положаја човека у друштву и битну компоненту саме хуманизације. У супротном, „свако коришћење“ локомотиве друштвеног развоја, па и технологије као полуге општег напретка постаје, историјски гледано, бесмислено. *Савремен светски изазов данас је формулисан у питању хоће ли човек постати слуга технологији или ће технологија служити човеку*. У ствари, између технолошког развоја и заштите природе морају се постићи компромиси. Јер, „технологија мора оптимално да поштује природу, а природа се може неокрњена очувати, али треба поставити правилно односе између нарушавања природе и технолошког развоја“. Однос између наушавања природе и технологије треба да буде такав да нова технологија не разара природу и не почива на употреби необновљивих природних ресурса.

Основни принцип еколошке политике треба да буде и развијање *система друштвених потреба чије задовољавање неће тражити производњу која се расипнички односи према необновљивим природним ресурсима и доприноси нарушавању еколошке равнотеже и деградације човекове природне средине*. Нове и шире конципиране потребе треба да доведу до промене традиционалних праваца развоја који су били усмерени ка једностраној максимизацији материјалних елемената друштвеног благостања. *У овом смислу се и указује на потребу да се уместо традиционалног материјалног стандарда као искључиве побуде и циља мора поставити шира скала вредности*. При том се имају у виду, пре свега, потребе нематеријалног карактера, „као што су оне за образовањем и вишим културним и духовним развојем, за хуманијом организацијом простора, за више слободног времена и бољим условима његовог коришћења“, чији ће развој представљати мање оптерећење за човекову средину. Потрошња којом се задовољавају ове потребе више ће одговарати, и више одговара постиндустријском друштву у коме се друштвени престиж не мери према богатству у материјалним добрима, већ обимом расположивог знања и степеном информисаности. Наиме, материјалних добара, посматрано по глави становника, биће све више, али без непосредног гомилања од појединаца ради друштвеног престижа. *У ствари, еколошка политика треба да допринесе стварању новог модела потрошње, која ће бити задовољавана производњом која се рационално односи према необновљивим природним ресурсима и води рачуна о очувању потребе еколошке равнотеже у екосистемима*. У исто време тај нови модел потрошње треба, у новим условима материјалног и друштвеног развоја, да доприноси развоју нове солидарности у подмиривању потреба, и афирмисању човека као стваралачког, слободног и вредносног бића.

После Конференције Уједињених нација о животној средини и развоју (одржане у Рио де Жанеиру 1992) почео је да се све чешће употребљава термин „одржив развој“, уз

истицање да ради остваривања одрживог развоја заштите животне средине представља интегрални део развоја. Под *одрживим развојем* подразумева се развој друштва и његове привреде којим се не нарушава основа тог развоја, оно што је нужно за опстанак човека, тј. његова природна животна средина. *Принцип одрживог развоја*, као један од основних принципа *еколошке политике* захтева, уз опредељење за развој производних снага и привредни раст, да развој привредних и непривредних делатности (њихове структуре, техничке и технолошке промене) обезбеди и успоравање и коначно заустављање исцрпљивања природних ресурса и деградације животне средине човека. *Наиме, то би требало да буде развој који обезбеђујући задовољење потреба садашњих генерација и не доводи у питање могућност задовољавања потреба будућих генерација*. За овакав развој и његово остваривање потребно је да се између остваривања економског и технолошког напретка успостави однос који неће проузроковати даљи интензиван притисак на животну средину. Успостављање оваког односа између ова два напретка захтева да се, између осталог, и пре свега, изнађу решења на релацији цена – ефекат, преко структуралног прилагођавања економије, чиме би се укинула неадекватна цена природних ресурса, која је дуго била владајућа па се и до данас не ретко одржава.

Значајан принцип еколошке политике мора бити и *интегрални приступ* решавању еколошких проблема. Решавањем еколошких проблема у оквиру једног медијума, као што су, нпр. вода или ваздух, није могуће доћи до жељеног резултата, пошто се медији међусобно комбинују и тако утичу на стање животне средине. Човеку је потребна животна средина са свим њеним компонентама које су се формирале хиљадама година чије јединство са одређеним односима и квалитетом, представља биосфера, која се и јавља регулатором животне средине на нашој планети. Зато еколошка политика треба да представља интеграцију секторских политика (за поједине медије) узимајући у обзир умножену сложеност многих фактора у животној средини.

3. Основни принципи заштите и унапређивања животне средине, на које смо указали, треба да омогуће правовремену и друштвену оптималну акцију усмерену на заштиту човекове средине. Та акција мора полазити и од сазнања да је *природна средина променљива (мењајући се под утицајем својих законитости или резултат човекове делатности)*. *Зато је потребно и да се друштвена акција заснована на овим принципима прилагођава природи која се мења*. С друге стране, ефекте које се постижу заштитом човекове природне средине треба исказивати у побољшању услова живота, што ће довести до побољшања здравственог стања становништва. У овом контексту треба разматрати и трошкове који настају ради заштите човекове средине. Ти трошкови могу бити високи, али, шире посматрано, они су нижи од трошкова који настају због деградације човекове средине.

Формулисање основних принципа еколошке политике, и одређивање задатака појединих субјеката њеног остваривања, треба да се заснива *на праву човека на здраву животну средину које треба да буде дефинисано и правно инаугурисано као неприкосновено право човека*. Схватање овог права као неприкосновеног права човека треба да обезбеди да његово обезбеђивање не буде подређено краткорочним економским (и

другим друштвеним) интересима. Али, исто тако, овакво схватање и остваривање овог права треба да искаже и нове односе између појединаца и друштва у условима када се тежи афирмацији тржишних односа у економској сфери живота и демократизацији односа у друштву, па и у уређивању и остваривању функција правне државе. Међутим, како нема демократских друштвених односа ако није заштићен човек као природно-друштвено биће, тј. ако није заштићен његов физички и морални интегритет, то афирмација права на здраву животну средину, и његово остваривање, постаје и значајна компонента демократских односа у друштву.

Остваривање права на здраву животну средину зависи и од тога како се схвата човекова животна средина, да ли у њеној укупности као јединство њене природне и друштвене компоненте или се редукује само по њену природну компоненту. Данас се човекова средина схвата у њеној укупности, као јединство њене природне и друштвене компоненте. Када се разматра заштита човекове животне средине најчешће се мисли на обе њене компоненте. *Често се указује да је лакше заштитити од загађивања човекову природну средину и човека у њој, од заштите човека у друштвеној средини.* Јер, загађења у друштву настају због загађења човека. „Загађење човека је највеће зло друштва и нашег века. Људе је много теже ослободити загађења него воду, ваздух или тле. Загађени човек загађује загађени простор, а овај њега. Та међусобна узрочност води ка поступном загађењу и општој деградацији природе и човека.“ Међутим, иако постоји, и кад постоји сагласност о повезаности природне и друштвене компоненте човекове животне средине, најчешће када се говори о њеној заштити и унапређивању мисли се само на њену природну компоненту, па се у таквом приступу одређују програмски циљеви и субјекти еколошке политике.

4. Програмски циљеви еколошке политике могу се сврстати у *четири* основне групе: *унапређивање* животне средине у оквиру социјалног и економског развоја, *заштита* и управљање природним ресурсима и глобалним питањима животне средине, *управљање* посебним областима животне средине и *унапређивање* организационо – институционалних услова за ефикасно остваривање политике заштите и унапређивања животне средине. У реализацији *првог* програмског циља, *унапређивање животне средине у оквиру социјалног и економског развоја*, треба да се оствари: интеграција политике заштите и унапређивања животне средине са осталим интересним политикама, услови за заштиту и унапређивање људског здравља, рационално коришћење енергије и техничко-технолошких иновација, унапређивање одрживог развоја сеоских и градских насеља и простора и прилагођавање заштите животне средине тржишним условима. Остваривање *другог* програмског циља, *заштита и управљање природним ресурсима и глобалним питањима животне средине*, треба да обезбеди: заштиту атмосфере и климе, заштиту и рационално коришћење земљишта и управљање шумским богатствима, управљање осетљивим екосистемима – одржив развој планинских екосистема и очување биодиверзитета. *Трећи* програмски циљ, *управљање посебним областима животне средине*, укључује у себе: заштиту посебно вредних природних подручја, заштиту градитељске баштине и ефикасно управљање отпадним, отровним и опасним материјалима. Остваривање *четвртог* програмског циља,

унапређивање организационо-институционалних услова за ефикасно остваривање политике заштите и унапређивања животне средине захтева: институционално и организационо јачање и унапређивање правне регулативе, успостављање ефикасног система финансирања, развој науке и информација за одржив развој у области животне средине, унапређивање образовања и еколошке свести и развијање међународне сарадње у области заштите животне средине.

Остваривање принципа еколошке политике и њених програмских циљева претпоставља и захтева и предузимање одређених мера. Те мере треба да буду прилагођене и примерене свакој групи програмских циљева, и појединим циљевима и да прате промене у областима живота на које се односи остваривање појединих циљева. Да би се то постигло, потребно је да заштита и унапређивање животне средине, имајући за своје полазиште основне принципе и програмске циљеве еколошке политике, на које смо указали, *постану компонента свих друштвених, економских, просторних и урбанистичких планова и програма развоја. Сви ти планови и програми развоја треба да буду усклађени са еколошким захтевима.* Принципи и програмски циљеви еколошке политике могу постати и постају, компоненте свих планова развоја само уколико држава обављајући социјалну функцију, као субјект еколошке политике, омогући инкорпорацију у њих. Да ли ће и како ће, то држава учинити, зависи од многих околности, почев од карактера политичких односа у њој (демократски или тоталитарни) па до степена развоја еколошке свести.

Свака држава дефинише принципе и циљеве своје еколошке политике, у контексту свог друштвено-економског система и у складу са принципима међународног права. *У њеном дефинисању државе полазе од идентификације еколошке ситуације на глобалном плану на својој територији из које призилазе и потребе предузимања одређених мера ради заштите животне средине.* Остваривање принципа и циљева еколошке политике појединих држава треба, конкретним условима тих држава да обезбеди спречавање деградације животне средине која може настати као последица неусклађености економско развијених циљева и производне делатности са еколошким законодавствима. Али, остваривање еколошке политике једне државе не треба да доводи до деградације животне средине других држава или области изван граница њене јурисдикције.

5. У Југославији није постојала јасно дефинисана еколошка политика до седамдесетих година. Дефинисању политике заштите и унапређивања животне средине приступило се после Прве конференције Организације Уједињених нација о животној средини, Стокхолмске конференције 1972. године. Основна начела еколошке политике дефинисана су у Уставу СФРЈ који је усвојен 1974. године, која су преузета (и разрађивана) у уставима република и конкретизована у низу законских прописа који су потом доношени све до деведесетих година. *Међутим, деведесетих година, тачније од 1985. до 1992. године, долази до крупних и значајних промена, почев од промена основног приступа у конципирању и остваривању друштвено-економског уређења (напуштање концепта система социјалистичког самоуправљања са друштвеном својином као основног и доминантног облика својине, организовања друштва на принципу јединства власти, концепта удруженог*

рада и договорене економије, итд.) преко успостављања својинског и политичког (страначког) плурализма до успостављања правне државе са поделом власти и „сужавања“ Југославије (1992) на две републике: Србију и Црну Гору.

Све ове промене утицале су и на конципирање и остваривање еколошке политике. У ствари, у конципирању и остваривању еколошке политике у Југославији могу се разликовати два периода: од 1972 – 1992 год. и период који почиње 1992. године. Међутим, без обзира на промене које су настале у друштвено-економским односима и државном уређењу еколошка политика у СЦГ, као модерна политика епохе, полазећи од схватања еколошких проблема као глобалних проблема савременог света и *еколошке ситуације у државној заједници*, формулацијом својих приступа и циљева треба да омогући решавање еколошких проблема уз праведни раст и ослобађање од неизвесности у погледу могућности усклађивања захтева за привредним растом са захтевом за потребно и неопходно очување еколошке равнотеже у животној средини.

Основни проблеми животне средине у раније Југославији а данас Србији нису се разликовали, и не разликују се, од оних који су идентификовани на европском и глобалном плану. *Међутим, од тих глобалних проблема могу се као посебно релевантни за нашу државу навести:* климатски ефекат „стаклене баште“, угрожавање озонског омотача, појава киселих киша, губљење и деградација шума, одлагање (тј. прерада радиоактивног отпада), управљање токсичним отпадом, заштита мора и водотока (посебно великих река и управљање водама за пиће), заштита тла од ерозије и дезертификације (посебно пољопривредног земљишта и заштита угрожених биљних и животињских врста и очувања генетског диверзитета) нарочито са становишта „зелене револуције“ и генетског инжињеринга. *А као најзначајнији еколошки проблеми у Југославији, тј. Србији, који траже решавање и који треба да буду предмет еколошке политике наводе се:* уништавање живог света (генофонда и фенофонда), уништавање живе природе (вегетације, екосистема), уништавање шума и земљишта, општа деградација голети, уништавање земљишта и природе на великим просторима, загађивање природе на различите често веома опасне начине (загађивање атмосфере, воде и земљишта), драстично смањивање лисне површине у различитим облицима вегетације (нарочито деградацијом и сечом шума) што доводи до поремећаја општих услова живота.

Ради решавања еколошких проблема са јединственим приступом на целој територији државе правно су инаугурисани принципи заштите животне средине, који представљају у ствари и принципе еколошке политике. Ти принципи су: интегрални систем заштите животне средине који се успоставља планирањем и управљањем природним богатством и спровођење мера заштите животне средине; спречавање загађивања животне средине на месту настајања; остваривање заштите животне средине спровођењем техничких и других прописа, односно стандарда за производе, процесе и услуге, као и других мера заштите животне средине; заштита биодиверзитета и биолошких ресурса на начин који омогућава њихов опстанак, обнављање и унапређивање; предност у коришћењу материја које се могу поново употребити, рециклирати или се могу биолошки разградити; плаћање надокнаде

корисника природног богатства за његово коришћење и обавезу да рекултивише деградирани простор у складу са законом; јавност података о стању животне средине и дужност државних органа да објективно обавештавају јавност о стању животне средине, и дужност научних, образовних и других установа и удружења грађана да у оквиру својих делатности, подстичу и обезбеђују унапређивање свести о значају заштите животне средине.

Поред правног инаугурисања принципа еколошке политике, правно су дефинисани и критеријуми заштите животне средине, прописивањем поступака за утврђивање зона у животној средини, обавези при изради развијених, просторних и урбанистичких планова ради заштите животне средине и други поступци значајни за ову заштиту. Еколошка политика користећи законске одредбе о заштити животне средине, треба да усмери и обезбеди производну делатност друштва која ће доприносити решавању еколошких проблема. Полазећи од повезаности тих проблема доприносиће спречавању штетних последица које могу настати због неусклађености економских циљева и делатности са еколошким законитостима.